

М. В. Мазур,
к.е.н., доцент кафедри статистики, ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана"

ОЦІНКА ЗБАЛАНСОВАНOSTI ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Аналіз зовнішньої торгівлі видів економічної діяльності, які виробляють товари і послуги, необхідний для ефективного управління економікою в цілому тому, що зовнішня торгівля впливає на більшість макроекономічних показників. У статті розкриті основні показники збалансованості зовнішньої торгівлі, а також проведений порівняльний аналіз стану та динаміки зовнішньої торгівлі за видами економічної діяльності.

The analysis of foreign trade of kinds of economic activities which develop the goods and the services necessary for efficient control by economy as a whole because foreign trade influences the majority of macroeconomic indicators. In article the basic indicators of equation of foreign trade are opened, and also the comparative analysis of a condition and dynamics of foreign trade by economic activities kinds is carried out.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішньоторговельний баланс, зовнішньоторговельний оборот, імпортозалежність, таблиці "витрати-випуск", вид економічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність країни відбиває загальну концепцію національного розвитку економіки. За умов від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі та нерозвинутого внутрішнього ринку проблема відображення негативних тенденцій у розвитку зовнішньої торгівлі на соціально-економічному становищі країни набуває значної актуальності.

З моменту одержання незалежності Україна встала на курс на підвищення відкритості економіки. За період 2004—2007 рр. середнє значення експортної квоти (відношення експорту до валового внутрішнього продукту) становило близько 50%. Однак, значення цього показника має тенденцію до зниження: з 61,2% у 2004 році до 44,8% у 2007 році.

Рівень інтегрованості країни у світове співтовариство, роль держави на світовій арені залежать від її потенціалу — максимальної здатності національної економіки при певному розвитку виробничих сил випускати товари та послуги, конкурентоспроможні на зовнішніх ринках. До кола учасників зовнішньоекономічної діяльності належать підприємства різних галузей економіки, форм власності та напрямів господарювання. Таким чином, експортний потенціал виступає своєрідним індикатором розвитку економіки та її участі у міжнародному поділі праці.

У економічній літературі є немало публікацій, в яких досліджуються різні аспекти оцінювання результатів зовнішньої торгівлі країни [1; 3]. Але недостатньо висвітлено практичне застосування показників збалансованості зовнішньої торгівлі за окремими видами економічної діяльності, що можна вивчати за такими напряма-

ми: 1) аналіз структури експорту та імпорту за видами економічної діяльності; 2) визначення основних абсолютних та відносних показників збалансованості зовнішньої торгівлі; 3) порівняльний аналіз запропонованих аналітичних показників за окремими видами економічної діяльності.

1. Аналіз структури експорту та імпорту за видами економічної діяльності. У країні протягом 2004—2007 років серед галузей, які виробляють товари, орієнтованими на експорт виявилися переважно галузі переробної промисловості (частка експорту становила 91,7% у 2007 р.), а серед галузей, які виробляють послуги, — діяльність транспорту та зв'язку (частка експорту — 64,9% у 2007р.), табл. 1.

Слід зазначити, що серед галузей, які виробляють товари, найбільша частка ВВП у валовому випуску України також належить переробній промисловості (17,2% у 2007 році), до складу якої входять: харчова, текстильна, шкіряна, деревообробна, целюлозно-паперова промисловості, видавнича справа, виробництво кокспродуктів, нафтоперероблення, хімічне виробництво, гумові та пластмасові вироби, виробництво інших неметалевих мінеральних виробів, металургія та оброблення металу, виробництво машин та устаткування, інші види виробництва [2]. А серед галузей, які виробляють послуги, найбільша частка ВВП у валовому випуску України після галузі торгівлі належить діяльності транспорту та зв'язку (11,4% у 2007 році). Однак, частка експорту діяльності транспорту та зв'язку протягом 2004—2007 років знизилася на 18,5 в.п.

Щодо імпорту, то протягом 2004—2007 років серед

Таблиця 1. Структура експорту та імпорту галузей України, які виробляють товари і які виробляють послуги, за 2004—2007 роки

Вид економічної діяльності	Структура експорту, %		Структурні зрушення, в.п.	Структура імпорту, %		Структурні зрушення, в.п.
	2004р.	2007р.		2004р.	2007р.	
Сільське господарство	4,9	3,5	-1,4	2,1	1,7	-0,3
Рибне господарство	0,0	0,0	0,0	0,6	0,5	-0,1
Добувна промисловість	5,1	3,7	-1,5	32,8	21,9	-10,9
Переробна промисловість	89,4	91,7	+2,3	63,9	75,7	+11,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,3	0,8	+0,5	0,0	0,0	0,0
Будівництво	0,2	0,3	+0,1	0,7	0,2	-0,5
<i>Усього товари</i>	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	0,0
Торгівля	0,1	1,0	+0,9	0,9	1,7	+0,8
Діяльність готелів та ресторанів	8,7	12,9	+4,2	8,6	11,6	+3,0
Діяльність транспорту та зв'язку	83,4	64,9	-18,5	54,2	49,9	-4,3
Фінансова діяльність	0,4	3,9	+3,5	13,8	11,5	-2,3
Оренда з нерухомим майном, оренда	5,3	12,3	+6,9	15,8	16,5	+0,8
Державне управління	0,5	0,2	-0,3	5,8	3,4	-2,4
Освіта	0,5	0,4	-0,1	0,1	0,1	0,0
Охорона здоров'я	0,7	0,9	+0,2	0,0	0,4	+0,4
Виробництво послуг у сфері культури та спорту	0,2	3,5	+3,3	0,8	4,9	+4,1
<i>Усього послуги</i>	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	0,0

галузей, які виробляють товари, найбільша частка імпорту припадає також на переробну промисловість (75,7% у 2007р.), а серед галузей, які виробляють послуги, — діяльність транспорту та зв'язку (49,9% у 2007р.). Причому частка імпорту переробної промисловості протягом 2004—2007 років зросла на 11,8 в.п. в основному за рахунок зниження частки імпорту добувної промисловості за цей період на 10,9 в.п.

2. Визначення основних абсолютних та відносних показників збалансованості зовнішньої торгівлі. За методологією СНР ООН управлінням національних рахунків Держкомстату України за таблицями "Витрати — Випуск", за галузями, що виробляють товари, і за галузями, що виробляють послуги, розраховуються наступні статистичні показники для характеристики відкритості та імпортової залежності за видом діяльності:

- експорт (E);
- імпорт (I);
- валовий випуск товарів і послуг (ВВ);
- валовий внутрішній продукт (ВВП).

Експорт — це товари і послуги, які продані іншому світу.

Імпорт — це товари і послуги, які передані від іншого світу.

Чистий експорт — це експорт мінус імпорт ($E - I$) або витрати іноземців. Додатне позитивне сальдо відбиває приплив валової доданої вартості, від'ємне — відплив валової доданої вартості, та, відповідно, і грошей із краї-

ни. Від'ємне пасивне сальдо чистого експорту у відсотках до ВВП означає, що відповідна частка створеного за цей період у державі ВВП після переходу у грошову форму опинилась за межами країни, і ці гроші втрачено для власної економіки, а через це скорочується номінальна пропозиція грошей. Відплив грошей за кордон є потужним фактором демонетизації економіки, тобто зменшення забезпеченості національного ринку грошима, що є негативною тенденцією.

Валовий випуск товарів і послуг — це вартість товарів та послуг, які є результатом виробничої діяльності одиниць-резидентів у поточному періоді. Він оцінюється за основними цінами, які відображають реальні надходження виробників. До складу основних цін не входять будь-які податки на продукти, але вони містять субсидії на продукти: виплати з державного бюджету у зв'язку з регулюванням цін, на покриття по-

точних збитків та компенсацію певних видів витрат [4].

Згідно з прийнятими в СНР межами виробництва, валовий випуск товарів і послуг охоплює [5]:

— всі товари незалежно від їхнього використання (як товари, поставлені іншим одиницям, що їх не виробляють, так і ті, що вироблені для власного кінцевого споживання або валового нагромадження, включаючи зміну запасів у виробника);

— послуги, вироблені для інших інституційних одиниць, зокрема неринкові послуги органів державного управління й некомерційних організацій;

— послуги домашніх господарств з проживання у власному житлі та домашні послуги, які оплачуються. Варто зауважити, що послуги, які виробляються домашніми господарствами для власного споживання (приготування їжі, прибирання, догляд за дітьми), не включаються до вказаного випуску, але якщо вони виробляються на платній основі, то реєструються як випуск.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — вартість кінцевих товарів та послуг, вироблених резидентами даної країни. Таблиці "Витрати — Випуск" формують концептуальні підходи до балансування результатів розрахунків ВВП, здобутих трьома методами: виробничим, розподільним та методом кінцевого використання. За виробничим методом ВВП є сумою валової доданої вартості та чистих податків на продукти.

Результати зовнішньої торгівлі можна аналізувати за допомогою таких абсолютних та відносних статис-

тичних показників:

1) сальдо зовнішньої торгівлі або торговельний баланс:

$$C = E - I.$$

Якщо $C = 0$, то баланс є нульовим, якщо знак "-", то вид діяльності чи економіка — виключно імпортером товарів чи послуг, і навпаки, якщо "+", то — їх чистим експортером);

2) рівень імпоротної залежності — відношення імпорту до ВВП (або до ВВ):

$$I_z = \frac{I}{ВВП} \cdot 100\% ;$$

3) рівень відкритості виду діяльності або ступінь участі у міжнародному розподілі праці — відношення експорту до ВВП:

$$W_e = \frac{E}{ВВП} \cdot 100\% ;$$

Якщо $W_e < 10\%$, то спостерігається відносно закрити економічна діяльність; при $W_e = 10—35\%$ — середня відкритість, а понад 35% — відносно відкрита економічна діяльність.

4) коефіцієнт міжгалузевих зв'язків — відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП, разів:

$$K_{м.зв.} = \frac{E + I}{ВВП} ;$$

5) коефіцієнт покриття імпорту експортом (разів):

$$K_{II} = \frac{E}{I} ;$$

6) рівень спеціалізації за видом діяльності — частка чистого експорту (сальдо зовнішньої торгівлі) у зовнішньоторговельному обороті:

$$P_{м.с.} = \frac{E - I}{E + I} \cdot 100\% .$$

3. Порівняльний аналіз аналітичних показників зовнішньої торгівлі за окремими видами економічної діяльності. Оцінку збалансованості зовнішньої торгівлі за видами економічної діяльності можна здійснювати за даними таблиць "Витрати — Випуск" України у цінах споживачів [6], табл. 2.

Дані табл. 2 свідчать, що в Україні такі провідні галузі, як добувна, переробна промисловості, а також рибне господарство мають високий ступінь імпортозалежності у 2007 році. В цілому за галузями, які виробляють товари, спостерігається негативне сальдо зовнішньої торгівлі (-50943 млн грн. у 2007 році). Воно сформувалося переважно

Таблиця 2. Аналітичні показники результатів зовнішньої торгівлі за видами економічної діяльності в Україні за 2007 рік

Вид економічної діяльності	Сальдо зовнішньої торгівлі, млн грн.	Рівень імпоротної залежності, % до ВВП	Рівень відкритості виду діяльності, % до ВВП	Коефіцієнт міжгалузевих зв'язків, разів	Коефіцієнт покриття імпорту експортом, разів	Рівень спеціалізації за видом діяльності, %
Сільське господарство	3895	11,2	19,2	0,3	1,7	26,3
Рибне господарство	-1501	400,3	4,2	4,0	0,0	-97,9
Добувна промисловість	-59482	189,5	26,7	2,2	0,1	-75,3
Переробна промисловість	3791	118,7	120,6	2,4	1,0	0,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2138	0,2	7,5	0,1	48,5	96,0
Будівництво	217	1,4	2,0	0,0	1,4	17,4
<i>Усього товари</i>	-50942	89,6	75,2	1,6	0,8	-8,8
Торгівля	-232	0,9	0,6	0,0	0,7	-16,1
Діяльність готелів та ресторанів	1891	73,1	97,5	1,7	1,3	14,3
Діяльність транспорту та зв'язку	13704	32,3	50,5	0,8	1,6	21,9
Фінансова діяльність	-3317	13,2	5,4	0,2	0,4	-41,9
Оренда з нерухомим майном, оренда	-888	12,4	11,1	0,2	0,9	-5,8
Державне управління	-1545	4,9	0,3	0,1	0,1	-88,0
Освіта	206	0,1	0,7	0,0	5,8	70,5
Охорона здоров'я	315	0,8	2,2	0,0	2,6	45,1
Виробництво послуг у сфері культури та спорту	-360	17,0	14,4	0,3	0,8	-8,1
<i>Усього послуги</i>	9774	12,5	15,0	0,3	1,2	9,1

но за рахунок негативного сальдо в добувній промисловості. Експорт товарів у 2007 році не покриває імпорт, що є негативним явищем. Відкритим видом діяльності є лише переробна промисловість. Решта галузей, які виробляють товари, є відносно відкритими або закритими.

Література:

1. Манцуров І.Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни: [монографія.] / — К.: КНЕУ, 2006. — 392 с.
 2. Національні рахунки України за 2007 рік: [стат. бюл.] / відп. за випуск І. Нікітіна — К.: Держкомстат України, 2009. — 196 с.
 3. Рождественська Л.Г. Статистика ринку товарів і послуг: [навч. посіб.] / — К.: КНЕУ, 2005. — 419 с.
 4. Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> — Назва з титулу екрана.
 5. Система національних счетов. 1993. — Брюссель; Люксембург; Вашингтон; О.К.; Нью-Йорк; Париж, 1998. — 725 с.
 6. Таблиці "Витрати — Випуск" в цінах споживачів за 2007 рік. [стат. бюл.] / відп. за випуск І. Нікітіна — К.: Держкомстат України, 2009. — 67 с.
- Стаття надійшла до редакції 27.08.2009 р.